

W drodze do szkoły bezpiecznej i przyjaznej uczniowi

Szkoła wspierająca ale wymagająca.

Rządowy program na lata 2008 – 2013 *Bezpieczna i przyjazna szkoła* dokonał istotnej zmiany w podejściu do zadań w obszarze wychowania, profilaktyki i promocji zdrowia. Ukierunkowany on został na budowanie szkoły wspierającej uczniów a jednocześnie wymagającej.

Szczególny akcent program kładzie na kreowanie przyjaznego klimatu szkoły, mądrego wspierania młodzieży przez nauczycieli, dobrej współpracy z rodzicami, demokratyzacji życia szkolnego oraz działalności pozalekcyjnej i współpracy z instytucjami wspierającymi dziecko i rodzinę. Kluczową rolę odgrywa tutaj **idea czynników i** mechanizmów chroniących dzieci i młodzież przed różnymi zagrożeniami, które dodają sił i wzmacniają w obliczu przeciwności losu.

Zagrożona młodzież.

Termin zagrożenie/ryzyko często pojawia się w literaturze specjalistycznej, poświęconej edukacji, psychologii. Nauczyciele często używają tego terminu do opisu dzieci i młodzieży, której grozi wypadnięcie z systemu edukacyjnego albo w odniesieniu do młodzieży, która nie przyswoiła sobie umiejętności poradzenia sobie w trudnych sytuacjach. Zakłada się, że u dzieci pochodzących z rodzin, gdzie panują ciepłe, pełne miłości i troski relacje z rodziną i przyjaciółmi, ryzyko wystąpienia problemów w przyszłości prawie nie istnieje. Nie należy jednak twierdzić, że nie ma go wcale, bo każdy człowiek ma bardziej lub mniej przykre doświadczenia. Bez względu na to w jakich warunkach wychowuje się młody człowiek zdarza się, że będzie musiał uporać się z rozłąką, ze śmiercią, rozwodem, chorobą lub utratą pracy przez rodziców.

***Resilience* - umiejętność odbicia się od dna.**

W obecnych czasach, w obliczu przemian społeczno – ekonomicznych, kiedy coraz więcej rodzin traci pracę, znajduje się w trudnej sytuacji materialnej odbija się to głęboko na prawidłowym dorastaniu młodych ludzi. O tym, czy ten fakt będzie miał długotrwałe, negatywne skutki decyduje wiele czynników, między innymi wiek dziecka, jego poziom dojrzałości, cechy osobiste, dostępne zasoby. Według teorii ***resilience*** /umiejętność odbicia się od dna, elastyczność, sprężystość, odporność, regeneracja sił/ dzieci z grupy ryzyka nie zawsze trzeba uznać, że są na pozycji przegranej. Koncepcja ta mówi, że są to dzieci, które

posiadają *tajemnicze moce*, które pozwalają im przetrwać w ekstremalnie trudnych warunkach i mimo wszystko rozwijać się prawidłowo. Ta adaptacja zależy od wielu czynników, które nazywamy chroniącymi i wspierającymi rozwój zwane też *czynnikami dobrostanu*. Dzieci walczące z przeciwnościami życiowymi nie mogą osiągnąć odporności same. Potrzebują miłości, opieki i wsparcia ze strony dorosłych – rodziców, nauczycieli lub innych osób z otoczenia. Badania wskazują, że kluczową rolę w budowaniu odporności odgrywają nauczyciele na każdym etapie kształcenia. Adekwatne wymagania, dawanie pozytywnych informacji zwrotnych, bycie w roli powiernika, buduje motywację ucznia i daje mu poczucie bezpieczeństwa.

Czynniki budujące odporność.

Do klasycznych czynników chroniących i budujących odporność zaliczamy:

- **Środowisko rodzinne** – to najważniejszy ze wszystkich czynników wpływających na prawidłowy rozwój psychospołeczny dziecka - zaangażowanie w życie dziecka.
- **Otoczenie społeczne, pozarodzinne** – dziecko czerpie wsparcie z otoczenia społecznego – szkoły, środowiska lokalnego lub osób, które są mu bliskie, np. rówieśników. Troska ze strony innych osób spoza rodziny zwiększa u dziecka odporność i niepodatność na sytuacje zagrażające. Szczególnie jest tutaj ważna rola nauczyciela, który dla nastolatka może stać się drugą, co do ważności, osobą znaczącą. Jest oceniany jako bardziej obiektywny od rodziców, toteż jego opinie mają wielki wpływ na formującą się osobowość ucznia (samoocenę, emocje, obraz świata); Relacje nauczyciela z uczniem mogą decydować o pozycji socjometrycznej ucznia, mają wpływ na procesy i role grupowe w klasie. Wsparcie ze strony nauczyciela może rekompensować brak wsparcia ze strony rodziców i rówieśników.
- **Środowisko rówieśnicze** - kontakty z rówieśnikami akceptującymi normy społeczne, z aspiracjami edukacyjnymi, prospołecznymi to kolejne źródło wsparcia dla dziecka zagrożonego.
- **Cechy osobowości** – dzieci i młodzież cechujące się odpornością – *superdzieciaki* - radzą sobie z wyzwaniami w sposób społecznie akceptowany. Ich pozytywne podejście do problemów życiowych i szukanie konstruktywnych rozwiązań pozwalają uciec przed emocjonalnie ryzykownymi doświadczeniami.

Analizując czynniki dobrostanu możemy stwierdzić, że tak naprawdę nie są one czymś niezwykłym, ponieważ są to procesy, które towarzyszą prawidłowemu rozwojowi młodego

człowieka i służą procesowi adaptacji w środowisku w którym żyje i dorasta. Czyli nie są one przynależne tak naprawdę tylko dzieciom z grup narażonych na niekorzystne warunki życia. Co z tego wynika? Naukowe rozważania o czynnikach chroniących i wspierających rozwój wskazują, że należy je traktować nie tylko w obszarach ochrony przed zagrożeniami, ale także w obszarach pozytywnego rozwoju dzieci i młodzieży. Takie podejście pozwala na integralne potraktowanie obszaru wychowania, profilaktyki i promocji zdrowia w szkole/placówce. Działań, które tradycyjnie funkcjonowały oddzielnie.

(Nowa) szkoła a cztery aspekty wychowania.

Dlatego założeniem nowej koncepcji szkolnego programu wychowania w kontekście podstawy programowej jest formułowanie celów w oparciu o cztery aspekty wychowania:

- **wspomaganie** naturalnego rozwoju (zaspokajanie potrzeb, rozwijanie potencjałów i możliwości, budowanie wspierającej relacji nauczyciel-uczeń)
- **kształtowanie sposobu myślenia i postaw** uznawanych za pożądane (ujętych np. w opisie sylwetki wychowanka, kreowanie i wskazywanie wzorców, przekazywanie wartości istotnych z punktu widzenia danej kultury, kształtowanie i wzmocnienie postaw prospołecznych)
- **profilaktykę** zachowań ryzykownych (diagnozowanie zagrożeń, wyposażanie uczniów w wiedzę i umiejętności pomagające w radzeniu sobie z tymi zagrożeniami, proponowanie alternatywnych sposobów funkcjonowania, ochrona przed bezpośrednimi niebezpieczeństwami)
- **korygowanie deficytów i urazów** powstałych w toku wcześniejszego wychowania (dostarczanie uczniom możliwości uczestniczenia w sytuacjach wychowawczych, które korygują dotychczasowe urazy, modelowanie postaw prospołecznych).

Co to oznacza dla szkoły? Przede wszystkim zwrócenie uwagi na konieczność uwzględniania przy konstruowaniu programów wychowawczych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych dzieci i młodzieży. Wykorzystanie przenikania się zagadnień związanych z nauczaniem, wychowaniem, profilaktyką i promocją zdrowia.

Wartości ważne dla społeczności szkolnej.

W wytycznych Ministerstwa Edukacji Narodowej czytamy, że „opracowując program wychowawczy szkoły należy brać pod uwagę jakie wartości są szczególnie ważne dla społeczności szkolnej”. Zgodnie z założeniami reformy ustalenie ważnych wartości jest elementem niezbędnym i kluczowym w budowaniu programu wychowawczego.

Zatem należałoby zadać sobie pytanie czym w ogóle są wartości. Z punktu widzenia aksjologii **wartość** to (...) *wszystko, co cenne i godne pożądania, co stanowi cel dążeń ludzkich, co uważane jest za ważne oraz sprzyjające i w takiż sposób urzeczywistniane (...)*. *Pod pojęciem wartości może ukrywać się zarówno ideał, jak i potrzeba, przeżycie czy po prostu cel.* Jak widać z powyższego – człowiek, by mógł się rozwijać, potrzebuje wartości. Nie można mówić o rozwoju bez zaspokajania potrzeb, czy bez dążenia do wytyczonych celów. Doświadczenie i związane z nim przeżycia również stanowią integralną część rozwoju, dlatego nazywanie i uwzględnianie wartości w procesie wychowania wydaje się ze wszech miar zasadne.

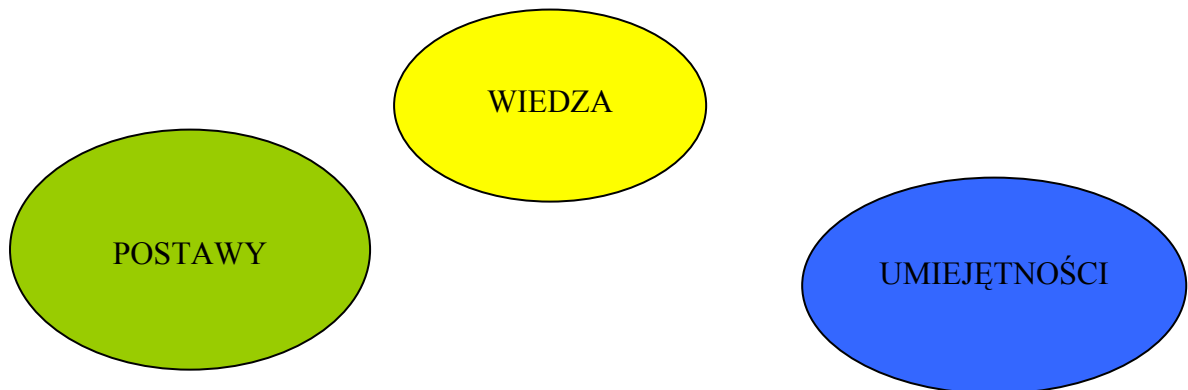
Pamiętać należy, że w ciągu życia zmienia się nie tylko liczba preferowanych wartości, ale również ich ranga. Świat każdego człowieka ulega nieustannym przewartościowaniom. Żeby sobie to uzmysłowić warto np. przypomnieć sobie w jaki sposób pojmowałem/-łam *wolność* w wieku 14 lat, a jak myślę o niej obecnie. Owo rozumienie wartości, jak również ich hierarchia zależne są od wielu czynników, m.in. wieku i związanego z nim etapu rozwojowego, doświadczenia życiowego, naszej wiedzy, sytuacji i warunków, w których żyję obecnie.

Proces ustalania wartości w szkole.

Kiedy zdamy sobie sprawę z tej wielowymiarowości związanej z wartościami, staje się oczywistym, że ustalenie wartości musi być traktowane jako **proces**. Samo zebranie informacji, dotyczących wyznawanych wartości, od członków społeczności szkolnej i wyznaczenie wartości wiodących dla całej społeczności jest zabiegiem niezwykle czasochłonnym. W dodatku w miarę upływu czasu i nawiązywania różnorodnych interakcji między członkami społeczności, pewne wartości mogą ulegać przewartościowaniu, inne mogą zmieniać swoją rangę. Mogą pojawiać się również nowe wartości. Szkoła jako społeczność

stoi zatem przed niezwykle trudnym, lecz jakże istotnym z punktu widzenia rozwoju i wychowania.

Nowa podstawa programowa przywiązuje dużą wagę do wychowania, a właściwie do kształtowania właściwych postaw uczniów. Kształtowanie postaw, przekazywanie wiadomości i rozwijanie umiejętności stanowią trzy wymiary pracy nauczyciela:

Zatem przystępując do pracy nad zadaniami wychowawczymi w szkole należy uwzględnić następujące obszary:

- ważne **wartości** dla szkoły,
- **cele**, jakie sobie postawiła szkoła w wychowaniu,
- **zadania**, które chce szkoła zrealizować,

Jak widać droga do szkoły bezpiecznej i przyjaznej uczniowi wcale nie jest łatwa.

Wymaga od szkoły wzmocnienia wychowawczej funkcji szkoły, zadbanie o bezpieczeństwo uczniów i nauczycieli w atmosferze przyjaznego klimatu i wzajemnego szacunku.

Magdalena Wieczorek

nauczyciel - konsultant

Pracownia Doskonalenia Doradztwa.

Literatura

Zagrożona młodzież, ujęcie kompleksowe. Wydawnictwo edukacyjne PARPAMEDIA, Warszawa 2008.

K. Ostaszewski. *Czynniki chroniące i wspierające rozwój*, w: Remedium, nr 11, 2008, s. 1 – 3.

A. Borucka, K. Ostaszewski. *Przezwyciężyć zły los*, w: Psychologia w szkole, nr 1, 2009, s. 13 – 21.

Tomasz Garstka, Katarzyna Leśniewska, *Jak tworzyć program wychowawczy szkoły. Opis modelu - e-poradnik dla szkół*, <http://www.cmppp.edu.pl/node/26796>.